

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра кримінально-правових дисциплін

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан юридичного факультету
Віталій СЕРЬОГІН
“ 29 серпня 2024 р.”

Робоча програма навчальної дисципліни

Основи судово-біологічної експертизи

рівень вищої освіти: другий магістерський рівень

галузь знань: 10 природничі науки

спеціальність: 102 хімія

освітньо-наукова програма : Матеріалознавча криміналістична експертиза

вид дисципліни: за вибором

факультет: юридичний

2024/2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

«28» серпня 2024 року, протокол № 1

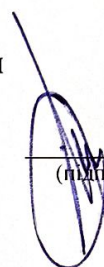
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Булавина Вікторія Сергіївна, к.в.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри кримінально-правових дисциплін

Протокол від «26» серпня 2024 року № 1

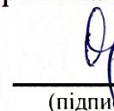
Завідуючий кафедрою кримінально-правових дисциплін

Гліб РИБАЛКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми
«Матеріалознавча криміналістична експертиза»

Гарант освітньо-наукової програми «Матеріалознавча криміналістична експертиза»

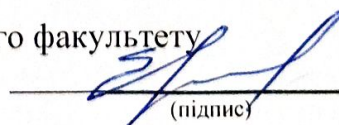

Ольга КОНОВАЛОВА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією
хімічного факультету

Протокол від «26» серпня 2024 року № 1

Голова науково-методичної комісії хімічного факультету

Павло ЕФРЕМОВ
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Основи судово-біологічної експертизи» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки «Матеріалознавча криміналістична експертиза» магістра 102 Хімія.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є навчання студентів використовувати знання основних понять та задач криміналістики, методів матеріалознавчої експертизи, а також відповідних законодавчих документів та нормативних актів для проведення матеріалознавчих експертиз різних видів, трактування їх результатів та процесуально грамотного надання висновку експерта.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Основи судово-біологічної експертизи» є ознайомлення студентів з:

- методиками дослідження об'єктів рослинного походження;
- методиками дослідження об'єктів тваринного походження;
- пробопідготовкою матеріалів та об'єктів дослідження (речових доказів) для подальшого проведення судово-біологічної експертизи;
- організацією, підготовкою та проведенням судових експертиз різних видів (родів).

1.2.1. Формування наступних загальних компетентностей:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
7. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
8. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
9. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
11. Здатність працювати автономно.
12. Здатність до пошуку, критичного аналізу та обробки інформації з різних джерел.
13. Уявлення про види, форму і зміст кримінальних процесуальних документів.

1.2.2. Формування наступних фахових компетентностей:

1. Здатність обирати оптимальні методи та методики дослідження.
2. Уявлення про систему засобів та методів криміналістичної техніки.
3. Володіння знанням сучасної системи судових експертиз, їх можливості в дослідженні речових доказів, живих осіб та трупів.
4. Здатність здійснювати професійну діяльність у повній відповідності до закону.
5. Здатність провести пробовідбір та пробопідготовку об'єктів матеріалознавчої криміналістичної експертизи.
6. Здатність обирати вид та проводити криміналістичну експертизу в залежності від типу об'єкту дослідження, аналізувати результати та формувати висновки дослідження.
7. Володіння знаннями про різноманіття та особливості біології та будови об'єктів рослинного та тваринного походження.
8. Здатність ідентифікувати об'єкти рослинного та тваринного походження, визначити цілісні об'єкти та їх фрагменти.

9. Здатність використовувати генетичні та молекулярно-генетичні методи дослідження при проведенні біологічної, медичної та судово-криміналістичної експертизи.

10. Здатність юридично грамотно складати та надавати висновок матеріалознавчої криміналістичної експертизи.

1.3. Кількість кредитів 6.

1.4. Загальна кількість годин – 180.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Основна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-
Семестр	
1-й	-
Лекції	
32 год.	-
Практичні, семінарські заняття	
-	-
Лабораторні заняття	
32 год.	-
Самостійна робота	
116 год.	-
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання ОНП

1. Вміти ясно і однозначно донести результати власного дослідження до фахової аудиторії та/або нефахівців.

2. Володіння загальною методологією здійснення наукового дослідження.

3. Оцінювати ризики у професійній діяльності та здійснювати запобіжні дії.

4. Знати: поняття і види судових експертиз; типові об'єкти та завдання, які вирішуються експертним дослідженням у кримінальних провадженнях; систему державних спеціалізованих експертних установ України; порядок підготовки та призначення судових експертиз; способи оцінки висновку експерта. Вміти: застосовувати сучасну криміналістичну техніку для вилучення речових доказів і зразків для проведення експертизи; використовувати можливості судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень; аналізувати і оцінювати первісну інформацію про скоєне правопорушення, що відображається у слідах злочину, для прийняття рішення про призначення експертизи; правильно використовувати техніко-криміналістичні засоби для виявлення, фіксації та вилучення слідів, інших речових доказів, фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій.

5. Знати вимоги, які ставляться до експерта-криміналіста, який працює у державних експертних установах. Вміти надати на основі спеціальних знань допомогу оперативним працівникам та слідчим у підготовці матеріалів, необхідних для проведення матеріалознавчих досліджень.

6. Знати: предмет, об'єкти, завдання та методи дослідження судово-біологічної експертизи; літературно-довідкові та електронні ресурси для визначення об'єктів рослинного походження. Вміти: провести ідентифікацію та експертне дослідження об'єктів рослинного та тваринного походження, або їх частин; аналізувати результати судово-біологічної експертизи та скласти відповідний висновок експерта.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 55 %.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Лекції

Тема 1. Судово-біологічна експертиза. Поняття, можливості дослідження біологічних об'єктів, предмет, завдання, об'єкти та методи судово-ботанічної експертизи.

Тема 2. Судово-біологічна експертиза. Поняття, можливості дослідження біологічних об'єктів. Предмет, завдання, об'єкти та методи судово-зоологічної експертизи.

Тема 3. Експертиза об'єктів рослинного походження. Предмет, завдання, об'єкти та методи дослідження об'єктів рослинного походження, що надаються на дослідження.

Тема 4. Судово-біологічна експертиза. Судово-біологічне дослідження зерна та зернопродуктів.

Тема 5. Судово-біологічна експертиза. Судово-біологічне дослідження деревини методом мацерації.

Тема 6. Судово-біологічна експертиза. Судово-біологічне дослідження подрібнених та видозмінених частинок злаків.

Тема 7. Судово-біологічна експертиза. Судово-біологічне дослідження подрібненого листа методом епідермального аналізу.

Тема 8. Судово-біологічна експертиза. Судово-біологічне дослідження рослинних частинок, що містять наркотичні речовини.

Тема 9. Судово-біологічна експертиза. Можливості судово-мікробіологічної експертизи.

Тема 10. Судово-біологічна експертиза. Можливості дослідження ґрунтів. Предмет та завдання судово-ґрунтознавчої експертизи. Об'єкти дослідження, поняття об'єкта ідентифікації, порівняльних та контрольних зразків ґрунту.

Тема 11. Судово-біологічна експертиза. Характеристика, морфологічні ознаки та класифікація ґрунтів. Виявлення, фіксація, вилучення та пакування об'єктів судово-ґрунтознавчої експертизи. Варіанти відбору зразків ґрунту з локалізованої ділянки місцевості. Методи дослідження речовин ґрунтового походження.

Тема 12. Можливості криміналістичного дослідження слідів, що походять від організму людини. Дослідження слідів крові, сперми, слини, волосся людини.

Тема 13. Можливості криміналістичного дослідження слідів, що походять від організму людини. Дослідження слідів запаху людини. Молекулярно-генетичні дослідження.

Тема 14. Експертиза об'єктів тваринного походження. Предмет, завдання, об'єкти та методи дослідження об'єктів тваринного походження, що надаються на дослідження.

Тема 15. Експертиза об'єктів тваринного походження. Поняття, можливості дослідження об'єктів, предмет, завдання, об'єкти та методи судово-ветеринарної експертизи. Судово-ветеринарна експертиза живих тварин.

Тема 16. Експертиза об'єктів тваринного походження. Поняття, можливості дослідження об'єктів, предмет, завдання, об'єкти та методи судово-ветеринарної експертизи. Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за різних станів.

Практичні заняття

Тема 17. Судово-біологічне дослідження деревини та кори.

Тема 18. Судово-біологічне дослідження плодів та насіння рослин.

Тема 19. Судово-біологічна експертиза водоростей.

Тема 20. Судово-біологічне дослідження листя.

Тема 21. Судово-біологічне дослідження меду біологічними і хімічними методами.

Тема 22. Судово-біологічне дослідження дерево-волокнистих матеріалів (паперу, картону, картонних прокладок).

Тема 23. Судово-біологічне дослідження волосся тварин.

Тема 24. Судово-біологічне дослідження природних перлин, ікри риб, екскрементів тварин тощо.

Тема 25. Судово-біологічне дослідження шкір тварин.

Тема 26. Судово-біологічне дослідження пуху та пір'я птахів.

Тема 27. Судово-біологічне дослідження луски риб.

Тема 28. Судово-ветеринарне дослідження живих тварин.

Тема 29. Судово-ветеринарне дослідження трупів тварин за різних станів.

Тема 30. Підготовка висновку експерта (проекту висновку експерта) в рамках кримінального провадження.

Формується навик роботи з методиками, науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами досліджень різних об'єктів; отримується навик професійного викладення інформації.

Тема 31. Особливості написання експертизи та надання висновку експерта (підготовка проекту висновку експерта) за заявою.

Формується навик роботи з методиками, науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами досліджень різних об'єктів; отримується навик професійного викладення інформації.

Тема 32. Захист реферату.

Формується навик роботи з науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами аналізу; отримується навик професійного викладення інформації.

Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с.р.	л		п	лаб.	інд.	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1	4	2				2						
Тема 2	4	2				2						
Тема 3	4	2				4						
Тема 4	6	2				4						
Тема 5	4	2				2						
Тема 6	6	2				4						
Тема 7	6	2				4						
Тема 8	4	2				2						
Тема 9	4	2				2						
Тема 10	6	2				4						
Тема 11	4	2				4						
Тема 12	6	2				4						
Тема 13	6	2				4						
Тема 14	4	2				4						
Тема 15	6	2				4						
Тема 16	4	2				4						
Тема 17	4			2		2						
Тема 18	4			2		2						
Тема 19	4			2		2						
Тема 20	6			2		4						
Тема 21	6			2		4						
Тема 22	6			2		4						
Тема 23	6			2		4						
Тема 24	6			2		4						
Тема 25				2		4						
Тема 26				2		4						
Тема 27				2		4						
Тема 28				2		4						
Тема 29				2		4						
Тема 30				2		4						
Тема 31				2		4						
Тема 32				2		4						
Усього годин	180	32		32		116						

3. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 17. Судово-біологічне дослідження деревини та кори.	2	--
2	Тема 18. Судово-біологічне дослідження плодів та насіння рослин.	2	--
3	Тема 19. Судово-біологічна експертиза водоростей.	2	--
4	Тема 20. Судово-біологічне дослідження листя.	2	--
5	Тема 21. Судово-біологічне дослідження меду біологічними і хімічними методами.	2	--

6	Тема 22. Судово-біологічне дослідження дерево-волокнистих матеріалів (паперу, картону, картонних прокладок).	2	--
7	Тема 23. Судово-біологічне дослідження волосся тварин.	2	--
8	Тема 24. Судово-біологічне дослідження природних перлин, ікри риб, екскрементів тварин тощо.	2	
9	Тема 25. Судово-біологічне дослідження шкір тварин.	2	
10	Тема 26. Судово-біологічне дослідження пуху та пір'я птахів.	2	
11	Тема 27. Судово-біологічне дослідження луски риб.	2	
12	Тема 28. Судово-ветеринарне дослідження живих тварин.	2	
13	Тема 29. Судово-ветеринарне дослідження трупів тварин за різних станів.	2	--
14	Тема 30. Підготовка висновку експерта (проєкту висновку експерта) в рамках кримінального провадження. Формується навик роботи з методиками, науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами досліджень різних об'єктів; отримується навик професійного викладення інформації.	2	--
15	Тема 31. Особливості написання експертизи та надання висновку експерта (підготовка проєкту висновку експерта) за заявою. Формується навик роботи з методиками, науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами досліджень різних об'єктів; отримується навик професійного викладення інформації.	2	--
16	Тема 32. Захист реферату. Формується навик роботи з науковою літературою; відбувається ознайомлення з сучасними методами аналізу; отримується навик професійного викладення інформації.	2	--

5. Самостійна робота

Назва теми	Кількість годин	
	денна	заочна
Тема 1. Дослідження харчових продуктів рослинного походження.	10	--
Тема 2. Дослідження рослинних частинок, що містять наркотичні речовини.	10	--
Тема 3. Дослідження слідів людини та слідів тварини.	10	--
Тема 4. Дослідження продуктів життєдіяльності тварин.	10	--
Тема 5. Дендрохронологічні дослідження.	10	--
Тема 6. Молекулярно-генетичні дослідження тварин.	10	--
Тема 7. Судово-ветеринарні дослідження.	10	--
Тема 8. Дослідження причин падіння дерев.	10	--
Тема 9. Ентомологічні дослідження.	10	--
Тема 10. Методи дослідження об'єктів рослинного та тваринного походження.	10	
Тема 11. Захист реферату. Студенту необхідно підготувати реферат та зробити доповідь за обраною темою.	16	--

6. Методи навчання

Лекції, практичні, лабораторні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, контрольні заходи.

7. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється у вигляді експрес-контролю на лекціях, складання колоквиумів за темами практичних робіт, захисту реферату.

Підсумковий контроль – іспит диференційований, проводиться у письмовій формі.

Виконання лабораторних робіт, експрес-контроль на лекціях оцінюються в балах, які потім додаються і переводяться в оцінку за національною та міжнародною системами відповідно до критеріїв, прийнятих в університеті.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Загальна сума балів – 100, вони розподіляються за видами роботи наступним чином:
для денної форми навчання:

- експрес-контроль на лекціях – по 6 балів за кожний блок – всього 30 балів;
- виконання лабораторних робіт (допуск, виконання, захист) – 30 балів;
- підсумковий контроль, екзамен – 40 балів;

для денної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота для денної форми											Разом	Екзамен	Сума
Т 1-4	Т 5-9	Т 10-12	Т 13; 14	Т 15-18	Т 19; 20	Т 21; 22	Т 23; 24	Т 25; 26	Т 27-29	Т 30-32	60	40	100
6			8	8			6	17					

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Навчальні посібники, монографії, підручники, нормативні документи, довідники.
3. Комплект мультимедійних матеріалів для лекцій.
4. Роздавальні супровідні матеріали до лекцій (конспект).

10. Рекомендована література

Базова література, нормативно-правові акти

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (станом на 09.09.2021) [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text)
2. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р.) № 15. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text)
3. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх

справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1343 від 03.11.2015. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text)

4. Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3.11.2015. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text)

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами станом на 09.09.2021). [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text)

6. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 № 591. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text)

7. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України.: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text)

8. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року № 397. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text)

9. Про організацію судово-психіатричної експертизи в Україні: наказ МОЗ України від 2 грудня 2013 року № 1058. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1058282-13#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1058282-13#Text)

10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021) [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text)

11. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст.492. (зі змінами станом на 09.09.2021) [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text)

12. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.. (зі змінами станом на 09.09.2021) [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text)

13. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 6. Ст. 56. (зі змінами станом на 09.09.2021) [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text)

Основна література

14. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. [URL: https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf](https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf)

15. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій. К., 2007.

16. Макаренко Е. І. Негодченко О. В. , Тертишник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001.

[URL:http://biblio.umf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%20%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf](http://biblio.umf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%20%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf)

17. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с. [URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495](https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495)

18. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ:

Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

19. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с. URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

20. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с. URL <https://studfile.net/preview/7249841/>

21. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20Ovykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzheni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

22. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження полімерів, гум та виробів з них. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 48 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

23. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження наркотичних засобів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 44 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

24. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження лакофарбових матеріалів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 48 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

25. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження скла та кераміки. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 48 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

26. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Практичні аспекти проведення криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 36 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

27. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне дослідження біологічних об'єктів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2011. – 48 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

28. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне дослідження вибухових речовин. – Методичні рекомендації. – К.: КИЙ, 2011. – 48 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

29. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичне дослідження об'єктів волокнистої природи. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2011. – 56 с. – (Серія «Криміналістичне забезпечення»).

Допоміжна література

30. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За заг. ред. П. В. Коляди. К: УВПД ГШ МВС України, 2008. 278 с. URL:<https://ru.bg1lib.org/book/2985774/bdda32>

31. Пиріг І. В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с. URL:<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3719/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%91%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3.pdf>

32. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. URL:<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>

33. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8.

18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.
 URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

Інформаційні ресурси

1. Міністерство юстиції України: https://minjust.gov.ua/legal_expertise
2. Київській науково-дослідний інститут судових експертиз МЮ України: [URL:https://kndise.gov.ua/](https://kndise.gov.ua/)
3. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» МЮ України: [URL:https://www.hniise.gov.ua/](https://www.hniise.gov.ua/)
4. Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності МЮ України [URL:https://intellect.org.ua/](https://intellect.org.ua/)
5. Судова незалежна експертиза Україна: [URL:https://ekspertiza.com.ua/uk](https://ekspertiza.com.ua/uk)
6. Незалежний інститут судових експертиз: [URL:https://nise.com.ua/](https://nise.com.ua/)

Основна література, яка використовується

при проведенні судово-біологічних експертиз об'єктів рослинного походження

1. Анели Н. А. Атлас эпидермы листьев / Н. А. Анели. Тбилиси : Мецниереба, 1975. 110 с.
2. Асаул З. І. Визначник евгленових водоростей Української РСР / З. І. Асаул. Київ : Наук. думка, 1975. 408 с.
3. Балинян Т. Е. Возможности растровой электронной микроскопии в экспертном исследовании тканей листьев и плодов / Т. Е. Балинян, Л. А. Шаповалова // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1983. Вып. 27. С. 94–100.
4. Балинян Т. Е. Диагностическая анатомия эпидермы листьев некоторых видов семейства ивовых / Т. Е. Балинян, Л. Ф. Хоружая // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1980. Вып. 20. С. 111–117.
5. Балинян Т. Е. Диагностическая анатомия эпидермы листьев некоторых видов семейства ильмовые / Т. Е. Балинян // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1981. Вып. 23. 128 с.
6. Балинян Т. Е. Судово-біологічна експертиза мікрочасток квіток покритонасінних рослин : метод. посібник / Т. Є. Балинян, Л. Ф. Хоружа. Харків : ХНДІСЕ, 2008. 104 с.
7. Балинян Т. Є. Водорості як об'єкт судово-біологічної експертизи / Т. Є. Балинян, В. С. Білоус // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2008. Вип. 8. С. 326–332.
8. Билай В. И. Аспергиллы. Определитель / В. И. Билай, Э. З. Коваль. Киев : Наук. думка, 1988. 204 с.
9. Билай В. И. Определитель токсинообразующих микромицетов / В. И. Билай, З. А. Курбацкая. Киев : Наук. думка, 1990. 234 с.
10. Билай В. И. Фузарии / В. И. Билай. Киев : Наук. думка, 1977. 443 с.
11. Бордонос Т. Г. Значение исследования мелких растительных частиц в следственной и судебной практике / Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга // Труды судебно-медицинских экспертов Украины. Киев : РИО МПОО, 1962. С. 15–20.
12. Бордонос Т. Г. Судебно-биологическая экспертиза мелких частиц древесины / Т. Г. Бордонос, Д. С. Рудич. Киев : РИО МВД УССР, 1970. 846 с.

13. Быков Н. Б. Анатомическое строение листа и стебля некоторых видов мари / Н. Б. Быков, В. М. Нам // Судебная экспертиза и вопросы борьбы с преступностью. Ташкент, 1980. Вып. 63. С. 75–81.
14. Ветрова З. И. Флора водорослей континентальных водоемов Украинской ССР / З. И. Ветрова. Киев : Наук. думка, 1986. Вып. 1. Ч. 1. Эвгленофитовые водоросли. 346 с.
15. Водоросли : справочник / С. П. Вассер, Н. В. Кондратьева, Н. П. Масюк и др. Киев. : Наук. думка, 1989. 608 с.
16. Горбулін О. С. Водорості водойм західних відрогів Середньоруської височини (Харківська область) : автореф. дис. ... канд. біол. наук / О. С. Горбулін. Київ, 1998. 21 с.
17. Дараган А. С. К методике судебно-биологического исследования торфа / А. С. Дараган, Д. С. Рудич // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1983. Вып. 24. С. 105–111.
18. Кириленко Т. С. Атлас родов почвенных грибов / Т. С. Кириленко. Киев : Наук. думка, 1977. 128 с.
19. Кириленко Т. С. Определить почвенных сумчатых грибов / Т. С. Кириленко. Киев : Наук. думка, 1978. 110 с.
20. Кондрат'єва Н. В. Синьозелені водорості – Cyanophyta, Гормогонієві – Hormogoniophyceae / Н. В. Кондрат'єва. Київ : Наук. думка, 1968. 524 с. (Визн. прісноводних водоростей УРСР. Вип. 1. Ч. 2).
21. Кондрат'єва Н. В. Синьозелені водорості – Cyanophyta. Загальна характеристика, Хроококові – Chroococcophyceae, Хамесіфонові – Chamaesiphonophyceae / Н. В. Кондрат'єва, О. В. Коваленко, Л. П. Приходькова. Київ : Наук. думка, 1984. 388 с. (Визн. прісновод. водор. УРСР. Вип. 1. Ч. 1).
22. Мамотюк М. Л. Общие положения судебно-биологической экспертизы / М. Л. Мамотюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1977. Вып. 14. С. 117–121.
23. Мамотюк М. Л. Участие специалиста-биолога в следственных действиях / М. Л. Мамотюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1972. Вып. 9. С. 50–56.
24. Матвієнко О. М. Жовтозелені водорості – Xanthophyta / О. М. Матвієнко, Т. В. Догадіна. Київ : Наук. думка, 1978. 512 с. (Визн. прісновод. водор. УРСР. Вип. 10).
25. Матвієнко О. М. Золотисті водорості – Chrysophyta / О. М. Матвієнко // Визн. прісновод. водор. УРСР. Київ : Наук. думка, 1965. Вип. 3. Ч. 1. 368 с.
26. Матвієнко О. М. Пірофітові водорості – Pyrrophyta / О. М. Матвієнко, Р. М. Литвиненко. Київ : Наук. думка, 1977. 387 с. (Визн. прісновод. водор. УРСР. Вип. 3. Ч. 2).
27. Мошкова Н. О. Улотриксіві водорості – Ulotrichales. Кладофорові водорості – Cladophorales / Н. О. Мошкова. Київ : Наук. думка, 1979. 500 с. (Визн. прісновод. водор. Української РСР. Вип. 6).
28. Паламар-Мордвинцева Г. М. Кон'югати – Conjugatophyceae. Ч. 1: Мезотенієві, гонадозігові, десмідієві – Mesoteniales, Gonadozygales, Desmidiaceae / Г. М. Паламар-Мордвинцева. – Київ : Наук. думка, 1984. 512 с. (Визн. прісновод. водор. УРСР. Вип. 8. Ч. 1).

29. Паламар-Мордвинцева Г. М. Кон'югати – Conjugatophyceae. Ч. 2: Десмідієві – Desmidiales / Г. М. Паламар-Мордвинцева. Київ : Наук. думка, 1986. 320 с. (Визн. прісновод. водор. УРСР. Вип. 8. Ч. 2).
30. Петров Э. В. Судебно-биологическая экспертиза зерна пшеницы / Э. В. Петров. Киев : РИО МВД УССР, 1970. 110 с.
31. Разнообразие водорослей Украины / под ред. С. П. Вассера, П. М. Царенко // Альгология. Киев, 2000. Т. 10. № 4. 309 с.
32. Розанов М. И. Возможности установления целого по частям при исследовании древесины и изделий из нее / М. И. Розанов // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : МВД УССР, 1964. Вып. 1. С. 15–20.
33. Рудич Д. С. Значение исследования эпидермиса и кутикулы растений в практике судебно-биологической экспертизы / Д. С. Рудич // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : РИО МВД УССР, 1970. Вып. 7. С. 189–195.
34. Рудич Д. С. Эпидермальный анализ частиц листьев в судебно-биологической экспертизе : методическое пособие для судебных экспертов / Д. С. Рудич. Киев : КНИИСЭ, 1981. 180 с.
35. Саганяк Е. А. Экспертная оценка степени пораженности помещений грибами биодеструкторами / Е. А. Саганяк // Материалы отчетной науч.-практ. конф. Симферополь, 2005. С. 62–66.
36. Самсонова Т. Н. Судебно-экспертное исследование коры лиственных деревьев : методическое пособие для экспертов / Т. Н. Самсонова. Киев : КНИИСЭ, 1990. 170 с.
37. Судебно-биологическое исследование некоторых объектов биологического происхождения : пособие для экспертов-биологов / Т. Г. Бордонос, Д. С. Рудич, Л. П. Булыга, М. Л. Мамотюк, Т. Е. Балинян и др., Москва : ВНИИСЭ, ХНДІСЕ, 1980. 340 с.
38. Судово-експертне біологічне дослідження епідерми листя дерев та кущів : метод. посібник / уклад. Т. Є. Балинян, Л. Ф. Хоружа. Донецьк : Донеччина, 2005. 165 с.
39. Терпило Н. И. Анатомический атлас лекарственных растений / Н. И. Терпило. Киев : Фрунзе, 1949. 244 с.
40. Тлумачний словник термінів біологічної, медико-біологічної та ґрунтознавчої судових експертиз / Т. Є. Балинян, О. О. Хлесткова, О. О. Прокопенко та ін. — Донецьк : ДУНВГО, 2004. 112 с.
41. Топачевский А. В. Пресноводные водоросли Украинской ССР / А. В. Топачевский, Н. П. Масюк. Киев : Вища школа, 1984. 336 с.
42. Топачевський О. В. Діатомові водорості – Bacillariophyta (Diatomeae) / О. В. Топачевський, О. П. Оксіюк. Киев : АН УРСР, 1960. 412 с.
43. Ультрих Н. Н. Крупность семян и урожай зерновых культур / Н. Н. Ультрих // Селекция и семеноводство, 1968. № 1. С. 10.
44. Царенко, П. М. Краткий определитель хлорококковых водорослей Украинской ССР / П. М. Царенко. Киев : Наук. думка, 1990. 208 с.
45. Черткова Т. Е. Трихомные образования – диагностический элемент строения эпидермы листа / Т. Е. Черткова // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1976. Вып. 13. С. 95–103.
46. Шаповалова Л. А. Возможности применения метода послойного изучения покровных тканей семян растений в судебно-биологической экспертизе / Л. А. Шаповалова // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1982. Вып. 24. С. 101–105.

47. Шаповалова Л. А. Использование микроскопических признаков строения покровных тканей семян растений при судебно-биологических исследованиях / Л. А. Шаповалова // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1980. Вып. 20. С. 122–128.

48. Шаповалова Л. А. Судебно-биологическое исследование покровных тканей некоторых видов семейства гречишные : методические рекомендации / Л. А. Шаповалова. Москва : ВНИИСЭ, ХНДІСЕ, 1984. 87 с.

49. Ясинов И. И. Некоторые вопросы оценки экспертом результатов исследования растительных объектов / И. И. Ясинов // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1978. Вып. 16. С. 100–105.

Основна література, яка використовується

при проведенні судово-біологічних експертиз об'єктів тваринного походження

1. Абромайтене Б. А. Некоторые особенности строения перьев голубей / Б. А. Абромайтене // Использование современных достижений науки и техники в деятельности следственных органов и судов по борьбе с преступностью. Вильнюс, 1981. С. 49–53.

2. Балинян Т. Є. Специфіка етапів ідентифікаційних досліджень у судово-біологічній експертизі / Т. Є. Балинян, Л. М. Дереча // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2007. Вип. 7. С. 230–236.

3. Балинян Т. Є. Особливості класифікаційних досліджень у судово-біологічній експертизі / Т. Є. Балинян, Л. М. Дереча // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2006. Вип. 6. С. 244–249.

4. Бордонос Т. Г. О некоторых особенностях строения перьев и пуха домашних птиц / Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1968. С. 72–80.

5. Борисова В. В. Дифференциация обработанных кож близкородственных животных / В. В. Борисова // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : РИО МВД УССР, 1975. Вып. 11. С. 349–351.

6. Брюзгин В. Л. Методы изучения роста рыб по чешуе, костям и отолидам / В. Л. Брюзгин. Киев : Наукова думка, 1969. 240 с.

7. Мамотюк М. Л. Дифференциация остевых волос коров и лошадей / М. Л. Мамотюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : РИО МООП УССР, 1967. Вып. 4. С. 52–56.

8. Мамотюк М. Л. Изучение морфологии волос каспийского тюленя / М. Л. Мамотюк, Т. И. Атаев // Вопросы судебной экспертизы : сб. науч. тр. Баку : АзНИИСЭ, 1982. Вып. 23. С. 62–65.

9. Мамотюк М. Л. К вопросу о строении волос родственных животных / М. Л. Мамотюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : РИО МВД УССР, 1970. Вып. 7. С. 38–42.

10. Мамотюк М. Л. Методика исследования волос животных : пособие для экспертов-биологов / М. Л. Мамотюк. Киев : МООП УССР, 1968. 32 с.

11. Мамотюк М. Л. Участие специалиста-биолога в следственных действиях / М. Л. Мамотюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Высшая школа, 1972. Вып. 9. С. 50–56.

12. Марченко М. И. Классификация энтомофауны трупа. Биология мух и их судебно-медицинское значение / М. И. Марченко // Судебно-медицинская экспертиза. 1980. Вып. 2. С. 38–50.

13. Марченко М. И. Практическое руководство по судебной энтомологии / М. И. Марченко, В. И. Кононенко. Харьков : Укр. ин-т усоверш. врачей, 1991. 72 с.
14. Прокопенко А. А. Возможности использования зоологического метода в судебно-почвоведческой экспертизе // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища школа, 1986. Вип. 33. С. 99–104.
15. Прокопенко А. А. Энтомологические исследования в судебно-биологической экспертизе / А. А. Прокопенко // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Либидь, 1992. Вип. 45. С. 42–45.
16. Прокопенко А. А. Энтомологические исследования в судебно-биологической экспертизе зерна и зернопродуктов // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2002. Вип. 2. С. 128–131.
17. Глумачний словник термінів біологічної, медико-біологічної та ґрунтознавчої судових експертиз / Т. Є. Балинян, О. О. Хлесткова, О. О. Прокопенко та ін. – Донецьк : ДУНВГО, 2004. 112 с.
18. Зон Г. А. Основи судової ветеринарії: навчальний посібник. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2016. 624 с.
19. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 50 с.
20. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 336 с.
21. Методичні вказівки щодо проведення патологоанатомічного розтину трупів тварин / [Загребельний В.О., Гаврилін П.М., Ложкіна О.В. та ін.]. Київ, ДНДІЛДВСЕ, 2011. 57 с.
22. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків: Право, 2016. 929 с.
23. Патологічна анатомія тварин / П. П. Урбанович, М. К. Потоцкий, І. І. Гевкан. Київ: Ветінформ, 2008. 2008. 896.
24. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: Методичні рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2021. 51 с.
25. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (методичні рекомендації) / І. В. Яценко, О. І. Парилівський. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 47 с.
26. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин: Методичні рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 41 с.
27. Скрипка М. В., Яценко І. В., Колич Н. Б. Основи судової ветеринарії: навчальний посібник. Полтава 2014. 235 с.
28. Скрипка М. В., Яценко І. В., Панікар І. І. Основи судово-ветеринарної експертизи трупів та живих тварин: Навчальний посібник. Ізюм, ФЛП Глазунов Р.О., 2019. 304 с.